

ความล้มเหลว ของขงจื้อ

ในการศึกษาศาสนาใดศาสนาหนึ่ง ผู้ศึกษามักเริ่มต้นอ่านงานของศาสนานั้น ๆ โดยเริ่มต้นที่ชีวประวัติของพระศาสดา (ถ้ามี) ในการศึกษาชีวประวัติของขงจื้อ มีประเด็นที่น่าสนใจยิ่ง คือ ความล้มเหลวของขงจื้อในการเมือง และยิ่งน่าสนใจขึ้นเมื่อพิจารณาว่าขงจื้อเองเป็นผู้สนใจยิ่งในการสั่งสอนและอบรมบรรดาศิษย์เพื่อให้มีความสามารถในการบริหารประเทศ คำสอนของขงจื้อจึงมุ่งไปในด้านของการเมืองเป็นประการสำคัญ ขงจื้อมองเห็นว่า งานสำคัญในชีวิตคือการเป็นผู้ปกครอง และสิ่งสำคัญที่สุดที่สุภาพชนควรสนใจคือ เรื่องการเมืองของรัฐที่มีการจัดระบบการปกครองอย่างดีนั่นเอง⁽¹⁾ แต่ขงจื้อเองไม่เคยประสบความสำเร็จในงานด้านการเมือง จึงเกิดคำถามขึ้นว่า ถ้าหากขงจื้อเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในทางด้านการเมืองแล้ว ทำไมชาวจีนยังยกย่องเทอดทูนเขาอีก ? ในสมัยต่อมา ขงจื้อได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “มหาหมื่นและราชครูผู้ยิ่งใหญ่” ชาวจีนมิได้เพียงแต่พูดและเขียนเกี่ยวกับขงจื้อเท่านั้น เขายังยึดถือการดำเนินชีวิตตาม

แบบอย่างทั้งขงจื้อสอนด้วย ข้อถกเถียงที่นักวิชาการสนใจว่า “ขงจื้อ” เป็น ศาสนา หรือ ลัทธิ นั้นไร้ความหมาย เพราะความจริงมีอยู่ว่า “ขงจื้อ” ยังมีชีวิตอยู่ในชีวิตจิตใจของชาวจีนอย่างยิ่ง

บทความนี้ พยายามศึกษาถึงความล้มเหลวในทางการเมืองของขงจื้อ และพยายามทำความเข้าใจในข้อมูลที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้น จะได้กล่าวถึงความสำเร็จในชีวิตและผลงานของขงจื้อซึ่งเป็นอมตะ เมื่อเทียบกับความล้มเหลวในระยะแรก

ประวัติของขงจื้อ

เพื่อทำความเข้าใจกับขงจื้อและงานของเขา เราจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับช่วงชีวิตของขงจื้อตั้งแต่ในวัยเด็กตลอดจนสภาพแวดล้อมที่เขาเติบโตขึ้น สภาพแวดล้อมของเด็กในวัยที่กำลังเจริญเติบโตนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง เพราะเป็นช่วงของการสร้างบุคลิกภาพของบุคคลนั้น ๆ สิ่งที่มีอิทธิพลต่อเขาในวัยเด็กย่อมแสดงให้เห็นปรากฏในลักษณะและบุคลิกภาพตลอดจนมีอิทธิพลต่อแนวความคิดของเขาในสมัยหลังด้วย

ข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตในวัยเด็กของขงจื้อนั้น มีน้อยมาก แต่จากการศึกษาข้อมูลจาก หลุนหฺย⁽²⁾ และงานรวบรวมประเภทเดียวกัน สามารถทำให้เห็นภาพเพียงพอแก่การศึกษาในขั้นตอนนี้

(1) T. De Bary, ed., *Sources of Chinese Tradition*, Vol. I, P. 19

(2) หนังสือรวมคำสอนของขงจื้อภาษาจีนแต่จัดออกเสียง “หลุนจื๊อ” *The Analects of Confucius*, A Waley tr. N.Y. 1968.

ชีวประวัติของขงจื๊อฉบับที่เก่าแก่ที่สุด เขียนรวบรวมไว้โดยสุมาเถียน ประมาณปี 140-81 ก.ศ.ศ. ในรัชสมัยของจักรพรรดิหวู่ แห่งราชวงศ์ฮั่น ภายใต้หัวข้อว่า “ประวัติของครอบครัวขงจื๊อ”(3) เล่าว่า ขงจื๊อเกิดเมื่อปี 552 ก.ศ.ศ. เป็นปีที่ 21 ในรัชสมัยของฉุกเคี๋ยแห่งเมืองลู ซึ่งเป็นผู้ครองเมืองคนที่ 20 นับตั้งแต่นั้น นักศึกษาสมัยหลังพยายามสืบสาวประวัติของขงจื๊อขึ้นไปจนถึงราชวงศ์ฉาง(4) และอธิบายว่าขงจื๊อสืบเชื้อสายมาจากตระกูลผู้ดีมีสกุล

ขงจื๊อมีบิดามารดาเป็นสามัญชน คำว่า สามัญ ในที่นี้ใช้ในลักษณะเดียวกับที่ขงจื๊ออธิบายแยกแยะความแตกต่างระหว่าง สามัญชน และ สุภาพชน(5) บิดาของขงจื๊อเป็นชาวเมืองโจว ชื่อ ซูโศ(6) ได้แต่งงานกับหญิงสาวชื่อ เจินไซ ซึ่งเชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากตระกูลเหยน นอกจากข้อมูลนี้แล้ว เราไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับมารดาของขงจื๊ออีกเลย บิดาของขงจื๊อ ซึ่งหนังสือบางเล่มว่าเป็นข้าราชการผู้ใหญ่(7) นั้น ควรทำความเข้าใจว่า ไม่ได้เป็นตำแหน่งที่มีอำนาจหรือสูงส่งนัก เขาเป็นทหารที่ได้เลื่อนขั้นขึ้นมา เพราะมีความซื่อสัตย์บวกกับความสามารถในทางพลกำลังเท่านั้นเอง เขามีไข้ข้าราชการชั้นสูงในความหมายของนักปกครองเลย มีบันทึกที่แสดงว่าเขาเป็นผู้กล้าหาญและจงรักภักดีในหน้าที่ 2 ครั้ง เขาเป็นทหารที่มีความเข้มแข็งและมีจิตใจหนักแน่น(8) ดูเหมือนว่า ขงจื๊อจะได้รับถ่ายทอดลักษณะผู้กล้าและรูปร่างสูงใหญ่มาจากบิดาของเขา

แต่ถ้าบิดาของเขาเป็นข้าราชการชั้นสูงจริงตามที่อ้างแล้ว อย่างน้อยที่สุดการจัดพิธีศพของเขาก็ควรจะได้รับการบันทึกและถ่ายทอดอย่างชัดเจนในบรรดาผู้สืบสกุล เพราะชาวจีนให้ความสำคัญกับพิธีศพ และการเซ่นไหว้ประจำปีเป็นอย่างยิ่ง แต่ปรากฏว่า ขงจื๊อเองยังไม่รู้เลยว่า หลุมฝังศพ (ฮวงซุ้ย) ของบิดานั้นอยู่

ขงจื๊อ

ที่ไหน(9) อาจารย์บางท่านอธิบายว่า เป็นเพราะมารดาของขงจื๊อต้องการปิดบังมิให้บุตรชายรู้ความจริง แต่คำอธิบายเช่นนี้ดูไร้เหตุผลและเลื่อนลอยเกินไป ถ้าจะเชื่อ

ว่าขงจื๊อมาจากตระกูลผู้ดีมีสกุล ก็จะขัดกับข้อมูลนี้อย่างชัดเจน

นอกจากนั้น เมื่อขงจื๊อถามถึงวิธีการทำพิธีกรรม ประชาชนก็ยังพากันหัวเราะว่า “บุตรตระกูลโจวจะรู้พิธีกรรมหรือ?”(10) แสดงว่าขงจื๊อมาจากครอบครัวสามัญชน เราไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาในวัยเด็กของขงจื๊อ แต่ขงจื๊อเป็นผู้มีความสนใจในการศึกษาและช่างสังเกต เขาจึงเรียนด้วยตนเองได้ดีพอควร

ในวัยเด็ก ขงจื๊อขึ้นชม ชูซาน แห่งเมืองเจียงว่าเป็นราชมนี่ ชูซานผู้นี้เป็นผู้ที่สนใจในการใช้เหตุผล และตระหนักความสำคัญในการแยกแยะด้วยเหตุผลระหว่างสิ่งที่รู้ได้และสิ่งที่รู้ไม่ได้(11) แนวคิดลักษณะนี้ของชูซานอาจมีอิทธิพลต่อแนว

(3) S.Kaizuka, *Confucius* (Geoffrey Bow-nas tr.) London : George Allen & Unwin Ltd., 1956, P. 43

(4) หรือเขียน H.G.Creel, *Confucius and The Chinese Way*, N.Y. 1960, P. 25

(5) *The Analects* IV : 11

(6) S.Kaizuka, P. 42 แต่ F.C.Hsu บอกว่าชื่อ ซิวเหลียงเหอ ดูรายละเอียดใน *Confucianism*, p. 15

(7) F.C.Hsu, *Ibid*, p. 53

(8) S.Kaizuka, *Ibid*, p. 53

(9) *Ibid.*, p. 51

(10) *Op.cit.* p. 58

(11) Kaizuka, p. 83

คิดของขงจื๊อเองในเรื่อง เทียน (สวรรค์) และขงจื๊อปฏิเสธที่จะพูดถึงปรากฏการณ์แปลก ๆ⁽¹²⁾

นอกจากชูชานแล้วยังมีนักปกครองที่อีก 2 คน คือ เย็นจื่อ และชู่เซียง ทั้ง 2 คนมาจากครอบครัวเล็ก ๆ แต่สามารถก้าวขึ้นมาสู่ตำแหน่งทางการปกครองที่สำคัญของรัฐได้⁽¹³⁾ ทั้งสองคนนี้น่าจะเป็นบุคคลตัวอย่างที่สำคัญสำหรับขงจื๊อ เพราะบุคคลทั้งสองนี้ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า สามัญชนที่มาจากครอบครัวเล็ก ๆ ก็สามารถเป็นนักปกครองที่ดีได้สำเร็จ

ขงจื๊อเล่าถึงอดีตของตัวเองอย่างถ่อมตน และไม่เคยปิดบังอะไร เขาเสียใจกับข้อจำกัดบางประการ แต่ข้อจำกัดเหล่านั้นกลายเป็นพลังสำคัญในการที่จะผลักดันให้ขงจื๊อกลายเป็นบุคคลสำคัญไปในที่สุด เพราะขงจื๊อมาจากครอบครัวสามัญ เคยล้มรสความยากจน⁽¹⁴⁾ เขาจึงมีความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม เขาไม่เคยดูถูกดูแคลนผู้ที่ยากจน และปฏิบัติต่อลูกศิษย์ทั้งหลายอย่างทัดเทียมกัน

จากประสบการณ์ส่วนตัวทำให้ขงจื๊อเชื่อและสอนว่าคุณธรรมของมนุษย์นั้นมีสิ่งที่ได้มาแต่กำเนิด หากแต่เป็นสิ่งที่พัฒนาขึ้นได้ ขงจื๊อเข้าใจว่า ความสุขนั้นเป็นสิ่งที่ทุกคน ไม่ว่าร่ำรวยหรือยากจนสามารถแสวงหาได้ ความจนมิใช่อุปสรรคต่อการมีความสุข

ขงจื๊อ : ในฐานะที่เป็น ปราชญ์

สิ่งที่ทำให้ชีวิตของขงจื๊อน่าศึกษาคือความจริงที่ว่า ขงจื๊อเป็นปราชญ์และมีคุณสมบัติทั้งหลายของปราชญ์อยู่โดยพร้อมมูล เขาเป็นคนสุภาพแต่มีนัยยะ ถ่อมตน และมีความจริงใจ ยอมรับความบกพร่องของตนเอง⁽¹⁵⁾ และยอมรับข้อเด่นของผู้อื่น

ขงจื๊อเป็นผู้มีความซื่อตรงทั้งในการเรียนและการสอน คำสอนของเขาส่วนใหญ่ก็คือสิ่งที่เขาปฏิบัติมันเอง⁽¹⁶⁾ ขงจื๊อเองเชื่อว่าคนเราควรสอนเฉพาะสิ่งที่ตนปฏิบัติได้เสียก่อน ขงจื๊อเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นในการเรียน และคาดหวังว่าลูกศิษย์ของเขาจะเป็นเช่นเดียวกัน เขาไม่ยอมสอนศิษย์ที่ไม่มีความพากเพียรในการเรียน⁽¹⁷⁾

ขงจื๊อเป็นคนที่มื่ออารมณ์ และมีความรู้สึกอ่อนไหวง่าย เมื่อศิษย์คนโปรดของเขาตายไป ขงจื๊อร่ำไห้ด้วยความขมขื่น⁽¹⁸⁾ และเมื่อมีผู้ห้ามปรามมิให้เขาโสกเศร้าเสียใจนัก เขาตอบว่า “ถ้าไม่ร้องไห้ให้กับคนดีเช่นนี้ ก็มิรู้ว่าจะร้องไห้ให้กับใครอีกแล้ว”⁽¹⁹⁾ ขงจื๊อชื่นชมดนตรี และสนุกสนานกับการพูดคุยกับลูกศิษย์ เขาชอบความสนุกสนานในชีวิตในแบบที่เรียบง่าย เขาไม่ชอบการเคร่งครัดกับชีวิตจนเกินไป เขาเห็นด้วยกับความสนุกในชีวิต ตรงที่ความสนุกสนานนั้นไม่ขัดกับคุณธรรมและสัจของผู้อื่นและสังคม เม่งจื๊อสังเกตเห็นลักษณะนี้ของขงจื๊อและเคยกล่าวว่า “ขงจื๊อไม่นิยมความสุขใด”⁽²⁰⁾ ลักษณะความพอควรตามแบบของขงจื๊อนี้เป็นที่นิยมปฏิบัติในหมู่ชาวจีนในสมัยต่อมา

ดูเหมือนว่าขงจื๊อ จะมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับลูกศิษย์บางคนของเขา

เช่นในกรณีของชู่หลู ซึ่งเป็นศิษย์คนใกล้ชิด ได้แสดงความไม่พอใจเมื่อทราบว่าขงจื๊อไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนพระสนมม่าน-ซือ ซึ่งเป็นผู้ที่มักคิดศัพทที่ไม่ดีงามนัก และอีกครั้งหนึ่งเมื่อขงจื๊ออยากไปเข้าร่วมกับกงชานฟูเจา แสดงว่าลูกศิษย์ลูกหามีความรักใคร่และห่วงใยในตัวขงจื๊อ และสามารถหักท้วงอาจารย์ได้ ขงจื๊อเองก็มีความรักใคร่สนิทสนมกับลูกศิษย์มากเช่นกัน ดังปรากฏในเรื่องที่ได้เล่าไปแล้วในตอนต้น เม่งจื๊อ ปราชญ์เมธีของจีนในสมัยต่อมา ชื่นชมและเทอดทูนขงจื๊อเป็นอย่างยิ่ง และมีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะได้ศึกษากับขงจื๊อ⁽²¹⁾ เมื่อมาถึงสมัยของเม่งจื๊อประมาณ 200-300 ปีต่อมานั้น ขงจื๊อได้กลายเป็น “ราชาผู้ไร้บัลลังก์” ไปแล้ว สำหรับเม่งจื๊อแล้ว ขงจื๊อเป็นปราชญ์เมธีผู้ประสบความสำเร็จทางโลกโดยสมบูรณ์ เม่งจื๊อให้คำอธิบายและพยายามหาเหตุผลแก้ตัวให้กับขงจื๊อในเรื่องที่ขงจื๊อบกพร่อง เม่งจื๊อเห็นว่าขงจื๊อเป็นบุคคลที่สามารถเลือกทำสิ่งที่ถูกต้องในเวลาอันควรเสมอ และเป็นผู้ที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ

แต่แบบฉบับชีวิตของขงจื๊อ คงจะไม่น่าสนใจนักหากเป็นไปในลักษณะที่เม่งจื๊อพรรณนา เรามีข้อมูลของขงจื๊อในอีกลักษณะหนึ่งด้วย นักศึกษาที่เทอดทูนยกย่องขงจื๊อว่าเป็นนักบุญผู้มีแต่ความสุภาพอ่อนโยน จะสับสนเมื่อไปพบข้อมูลใน หลุนฮู เมื่อขงจื๊อมีหน้าที่ที่มีความเป็นนักบุญน้อยเต็มที

ดังเช่นครั้งหนึ่ง เมื่อ จูเป่ ซึ่งดูเหมือนจะเป็นผู้ปราศจากคุณธรรม⁽²²⁾ ได้มาเยี่ยมขงจื๊อ ขงจื๊อสั่งคนใช้ให้ไปบอกว่าเขาไม่อยู่ แต่ทันทีที่จูเป่เดินกลับไปถึงประตูบ้าน ขงจื๊อหยิบพินออกมามัด “เพื่อให้เขาได้ยืม” ทั้งนี้เพราะขงจื๊อต้องการให้จูเป่รู้ตัวว่า ขงจื๊อไม่ต้อนรับและไม่พอใจในความประพฤติของเขา อีกครั้งหนึ่ง เมื่อหยางโฮ ซึ่งเป็นข้าราชการไม่ซื่อตรงนัก ส่งขานมูมาเป็นของกำนัลแก่

(12) Analects VIII:20

(13) Op.cit. p. 76

(14) Analects VII : 7

(15) Ibid., p. VII : 32

(16) Analects. II : 13, XIII : 4

(17) Ibid. VII : 8

(18) Ibid. XI : 9

(19) Ibid.

(20) Dobson, Mencius, Toronto : University of Toronto Press, 1963, p. 189

(21) Ibid. p. 88

(22) Lin-yu Tang, The Wisdom of Confucius, Random House, Inc., 1943, p. 18

ขงจื๊อไปหาเหลาจื๊อเพื่อศึกษาวัฒนธรรม

อิทธิพลคำสอนของขงจื๊อแสดงออกมาในรูปจิตรกรรม เป็นภาพความผาสุกสมศรีสมานในครอบครัว ซึ่งมีปู่ตายาย บิดามารดา บุตรธิดา หลานเหลน นั่งรับประทานอาหาร อย่างอุดมสมบูรณ์

ขงจื๊อ ขงจื๊อแวะไปขอบคุณ แต่เจาะจงเลือกเวลาที่หยางไห้ไม่อยู่บ้าน ดังนั้นเป็นต้น

เมื่อหันมาพิจารณาชีวิตส่วนตัวของขงจื๊อ เราจะเห็นว่าขงจื๊อยังหย่อนคุณสมบัติอยู่หลายประการ เขามักจะยึดมั่นอยู่ในอุดมการณ์มากเกินไปจนสูญเสียความพอเหมาะพอดี ในลักษณะนี้ขงจื๊อมิได้เป็นเช่นที่เม้งจื๊อได้วาดภาพพจน์ไว้ ขงจื๊อได้สังเกตเห็นข้อบกพร่องนี้ของขงจื๊อ จึงหันไปทอดทวนหยาว่าเป็นคนที่มีภาคปฏิบัติดีกว่า

ขงจื๊อแต่งงานเมื่ออายุ 19 ปี กับเจ้าสาวซึ่งมาจากตระกูลสูง ชื่อ ฉีฉวน ปีรุ่งขึ้นเขาก็ได้บุตรชาย แต่อายุสั้นและตายก่อนขงจื๊อ⁽²³⁾ ขงจื๊อปฏิบัติตนเยี่ยงผู้ดี และพิถีพิถันกับการกินอยู่ เขามีสุนัขขี้มดสูงในการแต่งตัว เช่น ถ้าใส่เสื้อนอกหนึ่งแคะสีกาก็ต้องซบในสีเดียวกัน ผ้าคลุมเตียงของเขาจะต้องยาวกว่าตัวเขาครึ่งเท่าตัว⁽²⁴⁾ แขนเสื้อด้านขวาจะต้องสั้นกว่าแขนเสื้อด้านซ้าย (เพื่อความสะดวก) เขาไม่นิยมใช้สีน้ำเงินหรือสีม่วงขลิบคอเสื้อของเขา และเขาจะไม่นั่ง

กางเกงขายาวสีแดงหรือม่วง⁽²⁵⁾ เขานิยมใช้ส้อมและเครื่องประดับทั้งหลาย ยกเว้นในกรณีทั่วไปทุกข

สำหรับนิสัยการกินของเขานั้น เขาก็มีความพิถีพิถันไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน “เมื่อหันเนื้อขนาดไม่พอเหมาะ เขาจะไม่รับประทาน, ถ้าไม่มีน้ำจิ้มที่พอเหมาะ เขาจะไม่รับประทานอาหารนั้น แม้จะมีอาหารเนื้อมาก เขาจะไม่รับประทานเนื้อมากกว่าข้าว สำหรับเหล้านั้น เขาดื่มได้มาก แต่จะไม่ให้เมา และเขาจะไม่แคะต้องเหล้าและเนื้อหวานที่ซื้อหามาจากร้านค้า เขาจะไม่รับประทานอาหารโดยไม่มีจิง”⁽²⁶⁾

(23) Creel, H.G. *Confucius And The Chinese Way*, N.Y. 1960, p. 25

(24) *Analects* X : 6

(25) Lin-yu Tang, p. 116

(26) *Ibid.*

นี่เป็นลักษณะของขงจื๊อ ผู้หญิงที่มาเป็นภรรยาของจะอยู่ด้วยโดยไม่มีความสุข และหลังจากที่เขาแต่งงานได้ไม่นานปรากฏว่าภรรยาของเขาได้หนีไป⁽²⁷⁾ เนื่องจากข้อมูลเกี่ยวกับภรรยาของเขานี้ไม่มีรายละเอียด จึงน่าจะเชื่อได้ว่าเธอก็มาจากครอบครัวสามัญชนกัน ถ้าเป็นเช่นนั้น คงเป็นการยากยิ่งสำหรับเธอที่จะเข้าใจการใช้ชีวิตแบบผู้ดีตามความคาดหวังของขงจื๊อ คงเป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจว่า ทำไมเธอจึงจะหลบหนีด้วยสินน้ำเงินไม่ได้ เป็นต้น ความล้มเหลวในชีวิตสมรส น่าจะมีสาเหตุมาจากความผิดปกติอันเกินไปของขงจื๊อนั่นเอง ขงจื๊อเป็นผู้นิยมความสมบูรณ์พร้อม และพยายามนำเอาความคิดเพื่อฝึนมาปฏิบัติโดยไม่ตระหนักถึงความบกพร่องอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ และความไม่สะดวกในการปฏิบัติตามความคิดเหล่านั้น อาจเป็นได้ว่า ขงจื๊อมีปมด้อยจากชีวิตในวัยเด็ก ว่าเขาได้เกิดในตระกูลผู้ดี เมื่อโตขึ้นเขาจึงพยายามใช้ชีวิตแบบผู้ดี แต่ล้มเหลว เพราะสถานการณ์และองค์ประกอบต่าง ๆ ไม่เอื้ออำนวยให้ แม้กระนั้น ขงจื๊อก็ยังเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญแก่ครอบครัวมากกว่าประเทศชาติ โดยที่ระลึกอยู่เสมอว่า โดยพื้นฐานทั้งสองมิได้ขัดแย้งกัน

“เขามองเห็นว่า บ๊องเขกขนเรียนรู้ในเรื่องการเคารพเชื่อฟังและการให้ความร่วมมือซึ่งกันและกันจากครอบครัว และเรียนรู้ที่จะทำงานให้สังคมร่วมกัน เพื่อช่วยให้ตนเองเป็นประชาชนหรือขุนนางที่มีประโยชน์”⁽²⁸⁾

แต่สำหรับขงจื๊อเองนั้น เขาประสบความสำเร็จในชีวิตครอบครัว ขงจื๊อเองเคยสอนว่า “ให้ผู้ปกครองเป็นผู้ปกครอง รัฐมนตรีเป็นรัฐมนตรี พ่อเป็นพ่อ และลูกเป็นลูก”⁽²⁹⁾ แต่ตัวเขาเองเป็นสามีที่มีได้ทำหน้าที่ของสามีที่ดี เขาไม่พยายามเข้าใจภรรยา เขาไม่สามารถให้ความสุขและความพึงพอใจกับภรรยาได้ ในฐานะพ่อก็ยังเป็นที่น่าสงสัย ขงจื๊อเอ๋ยถึงบุตร

ของเขาน้อยเต็มที่ อาจทำให้สรุปได้ว่า ขงจื๊อไม่ได้ชื่นชมในตัวลูกชายเขามากนัก ซึ่งอาจเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงความบกพร่องในหน้าที่พ่อของขงจื๊อเองด้วยกระมัง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าบทบาทของขงจื๊อในฐานะที่เป็นผู้ครองเรือนนั้นไม่ประสบผลนัก อาจมีสาเหตุจากการที่เขาไม่อดทนที่มากเกินไปในการตัดสินหรือดำเนินชีวิตปกติธรรมดา แต่เรื่องเช่นนี้เป็นสิ่งที่ไม่เกินความคาดหวังของมหาบุรุษในประวัติศาสตร์นัก เพราะเป็นเรื่องยากที่ใครสักคนจะสามารถทำหน้าที่อันสมบูรณ์ได้ทั้งแก่สังคมและแก่ครอบครัวของตนเองในเวลาเดียวกัน ขงจื๊อเป็นผู้ให้ความสนใจอย่างยิ่งกับปัญหาสังคม ซึ่งเป็นส่วนที่เขาประสบความสำเร็จมาก

งานทางการเมือง

ในช่วงแรกของชีวิต ขงจื๊อเริ่มทำงานเป็นผู้ดูแลคลังของขุนนางตระกูลจี้ และดูเหมือนเขาจะทำงานในหน้าที่ด้วยความเที่ยงตรง แต่เป็นงานที่ขงจื๊ออยู่ได้ไม่นานเพราะเป็นงานที่ไม่สอดคล้องกับอุปนิสัยของเขานัก

ต่อมาเขาคิด ได้แต่งตั้งให้ขงจื๊อเป็นเทศมนตรีแห่งเมืองจุงตู⁽³⁰⁾ ปีต่อมาปรากฏว่าเมืองนั้นก็กลายเป็นแบบอย่างสำหรับเมืองข้างเคียง ต่อมาเขาได้เลื่อนขึ้นเป็นเลขาธิการหน่วยงานสาธารณะ และต่อมาได้เป็นกรมการของกระทรวงยุติธรรม ชูได้บันทึกว่า ต่อมาขงจื๊อได้เป็นนายกรัฐมนตรียุคยุคตึง แต่ข้อมูลนี้ดูเหมือนจะไม่ค่อยมีน้ำหนักนัก เพราะชู

เองก็กล่าวว่า “สำหรับตำแหน่งหน้าที่การงานนั้น อาจเกินความจริงไปบ้างเพราะนักศึกษาในสมัยก่อนก็ตั้งข้อสงสัยในความสำเร็จของขงจื๊อในด้านการงาน” ถ้าจะเชื่อตามข้อมูลที่ว่าขงจื๊อได้เป็นนายกรัฐมนตรียุคยุคตึง ก็นับได้ว่าขงจื๊อได้ตำแหน่งทางการเมืองตามที่ขงจื๊อตั้งใจไว้ และเขาก็ควรจะพอใจในตำแหน่งนี้แล้ว แต่ความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น ดังปรากฏในบันทึกคำสอนของขงจื๊อ⁽³¹⁾ เขาเชื่อว่าเขามีความสามารถที่จะเป็นรัฐบุรุษที่ดีได้ แต่เขาไม่เคยมีโอกาสที่จะแสดงความสามารถนั้นให้ปรากฏเลย ในหลุนหุ บทที่ XVIII : 14 เขากล่าวว่า

“หากจะมี (เจ้าเมือง) ใช้ฉันสักครั้ง แม้เป็นเวลาเพียงปีเดียว ฉันก็จะทำงานให้ได้อย่างมาก และจะทำงานให้สมบูรณ์ได้ใน 3 ปี”

ในคำอธิบายหนังสือ “ขงจื๊อเฉียนเหย” นั้น เกรเมอร์ตั้งข้อสังเกตว่า ตำแหน่งเลขาธิการหน่วยงานสาธารณะ (ชูจุง) นั้น อาจเป็นตำแหน่งงานเล็ก ๆ เท่านั้น เพราะตำแหน่งนี้ถ้าเป็นตำแหน่งสำคัญแล้ว จะต้องได้รับทอดโดยการสืบเชื้อสายในตระกูลเม่งเท่านั้น ข้อสังเกตนี้สอดคล้องกับครีล ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ขงจื๊อกล่าวถึงตนเองอย่างน้อย 2 ครั้งใน หลุนหุ ว่า “เดินตามหลัง ใต้ฟ้า” หนังสือเล่มเดียวกันนี้ ยังเล่าด้วยว่า เวลาขงจื๊อสันทนาการกับข้าราชการนั้น เขามักบรรยายบทที่สามและเมื่อเขาสนทนากับผู้อื่นเขาจะพูดคุยอย่างเปิดเผยและเป็นกันเอง แสดงว่าแท้จริงแล้วขงจื๊อได้มีตำแหน่งสำคัญนัก และหากเขามีตำแหน่งต่ำกว่า ใต้ฟ้า เขาจะไม่มีส่วนในการออกความเห็นในเรื่องการบริหารประเทศ

แม้ขงจื๊อจะผิดหวังที่ตนเองไม่สามารถดำรงตำแหน่งสูงได้ แต่เขาก็มิได้ท้อถอย เขาจะพร้อมเสมอในการที่จะเสนอความเห็นที่เขาเห็นว่าควรเป็นอุดมคติในการปกครอง เมื่อปีชง้อการขบถ

(27) Ibid., p. 19

(28) Creel, p. 127

(29) Analects XII : 11

(30) ข้อมูลจาก Lin-yu Tang, p. 43 แต่ขัดกันกับของ Hsu

(31) Analects X : 2, 4, XIII : 14

ในเมืองจุงโมว⁽³²⁾ เขาก็ยังส่งคนมาติดต่อขอความรู้จากขงจื้อ ขงจื้ออยากไปช่วยปี่ซี ทั้ง ๆ ที่ขัดกับหลักการของตนเองที่ว่า “เมื่อบ้านเมืองขาดคุณธรรม นักปราชญ์จะม้วนเก็บหลักการไว้ในอกเสื้อ”⁽³³⁾ ซุหลูซึ่งเป็นลูกศิษย์ผู้มีนิสัยโง่เงาได้แย้งในประเด็นนี้ และไม่เห็นด้วยที่ขงจื้อจะไปร่วมงานกับพวกขบถ ขงจื้อยอมเปลี่ยนใจ แต่ก็ไม่วายที่จะแสดงความเห็นว่า “ถ้าแข็งจริงก็ไม่ควรกลัวที่จะถูกบด และถ้าชาวจริงก็ไม่ต้องกลัวการข่มขี่”⁽³⁴⁾

จากเรื่องราวที่ปรากฏใน หลุนหุย บทที่ XVII : 1 กล่าวถึงหยางโฮ ซึ่งเป็นคนไม่ซื่อตรง แต่สามารถชักจูงให้ขงจื้อยินยอมไปทำงานด้วย แต่นั่นก็ไม่ได้กล่าวถึงว่า จริง ๆ แล้วขงจื้อได้ไปทำงานให้หยางโฮหรือไม่ ต่อมาหยางโฮประสบความพ่ายแพ้และต้องหนีไปเมืองฉินปี 502 ก.ค.ศ.

ลูกศิษย์ลูกหาของขงจื้อบางคนก็พยายามแสวงหาดำแหน่งที่เหมาะสมให้แก่ขงจื้อ เมื่อขงจื้อตัดสินใจที่จะกลับไป

ภูมิลำเนาเดิมที่เมืองอู ซือกงได้ส่งรานชิวว่า “เมื่อท่านอยู่ในอำนาจ ขอให้ท่านไปเชิญอาจารย์ขงจื้อด้วย”⁽³⁵⁾

มีเหตุการณ์ 2 ครั้ง ที่บันทึกไว้ใน หลุนหุย ซึ่งแสดงว่า ขงจื้อใคร่ครองที่จะรับตำแหน่งบริหาร ทั้ง ๆ ที่เป็นเพียงตำแหน่งเล็ก ๆ แม้กระนั้น ขงจื้อก็ยังอยากจะรับ ซึ่งประเด็นนี้ คริสต์ชิว ขงจื้อไม่ได้รับการยกย่องเลยในสมัยนั้น

ความล้มเหลวและความไม่พึงพอใจในงานด้านการปกครองประเทศได้ปรากฏให้เห็น แม้ในคำสอนของขงจื้อเอง

“อย่าไปกังวลว่าเจ้าจะไม่มีตำแหน่ง แต่เจ้าจะต้องหาตนให้มีความสามารถและพร้อมเสมอสำหรับตำแหน่งนั้น อย่ากังวลว่าเจ้าจะไม่ใช่ที่รู้จัก แล้วหาตนให้เป็น คนมีค่าควรแก่ชื่อเสียง”⁽³⁶⁾

เป็นเรื่องที่น่าเสียดายที่ต้องเตรียมพร้อมแต่ไม่เคยดำรงตำแหน่งนั้น จุดนี้น่าจะเป็นรอยแผลในความสำนึกของขงจื้อ เชนฮุย ซึ่งเป็นศิษย์ที่ขงจื้อสรรเสริญมากที่สุด เป็นผู้หนึ่งซึ่งสามารถปฏิบัติตนใกล้เกี่ยวกับอาจารย์ยิ่ง เขาเป็นคนที่ยากจนที่สุดและไม่เคยมีตำแหน่งในทางราชการเลย

ขงจื้อไม่นิยมความสามารถในเชิงวาทะศิลป์ และมองเห็นว่าเป็นสิ่งที่น่าตำหนิเตือนอีกด้วย เขาเชื่อว่าผู้ที่เป็นสุภาพชนนั้นจะต้องพูดซ้ำ ๆ เพราะการปฏิบัติให้ได้ตามที่พูดนั้นมีเรื่องที่ปฏิบัติได้ง่ายนัก และเขาก็ได้คร่ำครวญว่า ในสมัยของเขานั้นบุคคลใดก็ตาม ถ้าไม่มีความสามารถในเชิงวาทะศิลป์แล้ว ดูจะหนีความทุกข์ยากในชีวิตได้อย่างยาก

(32) Lin-yu Tang, p. 51

(33) Creel, p. 161

(34) อังแล้ว

(35) อังแล้ว

(36) Analects I : 1

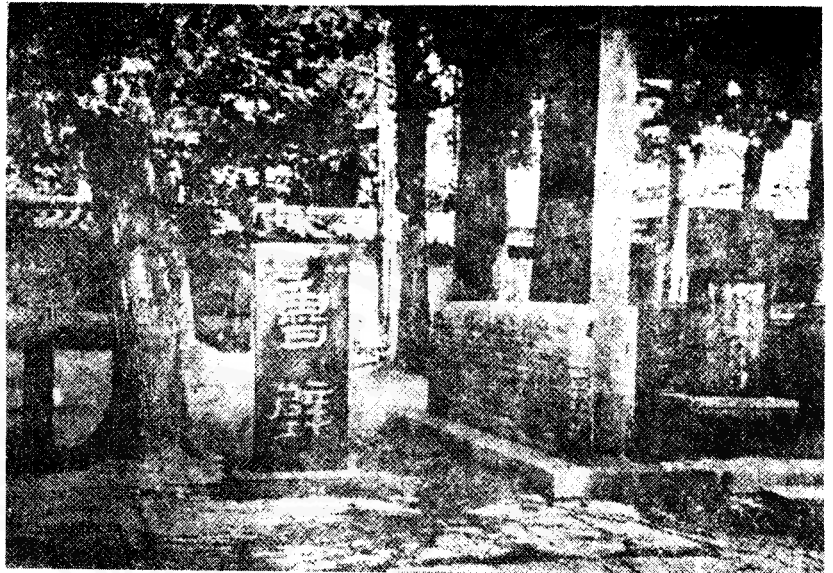
ลำบาก ใน หลนหยู ขงจื๊อได้แสดงความเห็นเป็นปฏิปักษ์ต่อวาทะศิลป์อย่างน้อยถึง 5 ครั้ง การที่เขายืนยันเช่นนี้ ครีตเข้าใจว่า อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่วาทะศิลป์กลายเป็นศิลปะที่มีอิทธิพลน้อยมากในประวัติศาสตร์ของจีน⁽³⁷⁾ เนื่องจากขงจื๊อแสดงความเห็นเป็นปฏิปักษ์ต่อวาทะศิลป์อย่างค่อนข้างจริงจัง จึงเป็นเรื่องชวนให้ศึกษาบุคลิกลักษณะของขงจื๊อเข้าประกอบด้วย

ใน หลนหยู 14 : 14 กล่าวถึงลักษณะของขงจื๊อว่าเป็นคน “ไม่ค่อยพูดหรือหัวเราะ” และอีกครั้งหนึ่ง

“เมื่อเขาเดินเข้าประตูพระราชวัง เขาเดินตัวลึบ รวากับว่าไม่มีที่พอ และเมื่อเขาต้องเดินผ่านหน้าพระที่นั่ง เขามีสีหน้าแสดงความยุ่งยากใจ ขาดูจะไม่มีเรี่ยวแรง และพูดไม่ค่อยออก”⁽³⁸⁾

ขงจื๊อเองเป็นคนพูดไม่เก่ง ดังนั้นขงจื๊อจึงถือว่าการพูดเป็นทางการนั้น มีความสำคัญเพียงสามารถสื่อความหมายได้เท่านั้น⁽³⁹⁾

เป็นที่สังเกตได้อย่างชัดเจนว่า ขงจื๊อรูสึกอึดอัดท่ามกลางข้าราชการผู้ใหญ่ ขงจื๊อไม่รู้สึกสนุกกับการที่จะต้องแสดงสุนทรพจน์ งานประเภทนี้มีใช้ความสามารถตามธรรมชาติของเขา และน่าจะเป็นไปได้ที่จุดด้อยนี้ทำให้ขงจื๊อเน้นบ่อยครั้งถึงความรู้สึกไม่ชอบที่เขามีต่อวาทะศิลป์ ส่วนผู้ที่ใช้ความสามารถทางวาทะศิลป์จนสามารถพลิกแผ่นดินได้นั้น เขาใช้วาทะศิลป์เป็นเพียงวิธีการที่จะนำทางไปสู่อำนาจ หากวาทะศิลป์ได้รับการฝึกฝนในกรอบที่ถูกต้อง ก็ควรจะนำมาซึ่งการปกครองที่ดี ซึ่งแท้จริงแล้วก็เป็นจุดมุ่งหมายที่ขงจื๊อมุ่งมั่นในใจมาตลอดนั่นเอง ดังนั้น ขงจื๊อจึงดูเหมือนว่าจะด่วนตัดสินใจไม่ชอบวาทะศิลป์ เพียงเพราะเขาได้เห็นตัวอย่างของคนบางคนที่น่าวาทะศิลป์ไปใช้ในทางที่ผิด และบังเอิญเป็นเพราะว่าขงจื๊อเองก็เป็นผู้ที่ไม่มีความสามารถในศิลปะด้านนี้ด้วย

บ้านเดิมของขงจื๊อ ซึ่งบันทึกเหลือแต่ฝาผนังที่สลักหักพัง

แม้ว่าขงจื๊อจะผันฝอยถึงสังคมอันสงบสุขโดยมีราชมนัซึ่งอยู่ในคุณธรรมเป็นผู้ปกครองและอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ถึงวิธีการบริหารประเทศชาติ แต่ขงจื๊อเองกลับไม่เคยมีตำแหน่งบริหารเลย และดูเหมือนเขาจะไม่คุ้นเคยกับสภาพการทางการเมืองด้วยซ้ำ เมื่อเขาไปปรากฏตัวในที่ประชุมทางการเมือง เขามีความรู้สึกอึดอัดและเก็บตัวเสมอ กิริยามารยาทของเขาเต็มไปด้วยความระมัดระวัง จนตัวลึบและต้องพยายามพูดอย่างไม่สะดวกง่ายดายนัก⁽⁴⁰⁾ อาจเปรียบได้กับปลาที่ไม่ได้อยู่ในน้ำ ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง แต่สำหรับการทำพิธีทางศาสนาดูเหมือนขงจื๊อจะทำได้ดีกว่า

“เมื่อถวายของ เขามีสีหน้าสงบ รามเรียบ และในการต้อนรับแขกอย่าง ไม่เป็นทางการ เขามีท่าทางร่าเริงและเป็นกันเอง”⁽⁴¹⁾

แต่เมื่อนึกถึงว่าขงจื๊อไม่เคยดำรงตำแหน่งทางฝ่ายบริหารที่สำคัญเลย ดังนั้นเมื่อต้องปรากฏตัวท่ามกลางข้าราชการชั้นสูงและเจ้านาย เขาจึงจำเป็นต้องปฏิบัติตน

ให้เหมาะสมฐานะและตำแหน่ง เขาเป็นเพียงคนหนึ่งในกลุ่มชนจำนวนมาก ซึ่งไม่มีโอกาสได้ใกล้ชิดฝูงชนเลย

บางครั้งเขาแสดงว่าเป็นคนที่มี การปฏิบัติที่ไม่ค่อยเหมาะสมกับกาลเทศะนัก ดังปรากฏใน หลนหยู XIV : 4 ซึ่งเล่าให้ฟังถึงคนเฝ้าประตูคนหนึ่งซึ่งคิดว่า อาจารย์ขงจื๊อเป็นคนที่ “แม้รู้ว่ามีประโยชน์ ก็ยังขึ้นทำ” และอีกครั้งหนึ่ง เมื่อขงจื๊อได้มีโอกาสสนทนากับผู้เฝ้าคนหนึ่งซึ่งแสดงความเห็นว่า ทั้งอาจารย์ขงจื๊อและศิษย์เป็นพวกที่หยาบโห้ง เมื่อหันมาพูดถึงเรื่องงานสามัญแล้ว เขาไม่สามารถจะแยกความแตกต่างระหว่างข้าวชนิดต่าง ๆ ได้ ความเชื่อเช่นนี้คงไม่ไกลจากความจริงนัก เพราะขงจื๊อเองก็สอนว่า สุภาพชนไม่จำเป็นต้องรู้เรื่องการทำนา คนที่สนใจในเรื่องการทำนาทำสวนไม่ใช่สุภาพชน ดังนั้นเมื่อพานจื๊อถามถึงความรู้ในการทำนา ขงจื๊อแนะ

(37) Creel, p. 93

(38) Analects X : 4

(39) Ibid., XV : 40

(40) Analects X : 2, 4, 5

(41) Ibid.

นำไปปามขานวนผู้เฒ่าจะดีกว่า และเมื่อฟานจื่อลาจากไปแล้ว ขงจื้อเปรยว่า “ฟานจื่อไม่ใช่สุภาพชน” (42)

เป็นเรื่องที่น่าสังเกตว่า การที่ขงจื้อเข้าใจว่าเขาจะสอนให้ทุกคนเป็นสุภาพชนได้นั้น ก็เป็นแนวคิดที่เป็นจริงได้ยาก เพราะหากเป็นจริงตามนั้น สังคมก็ควรจะวุ่นวายสับสนด้วยฝูงชนที่ต่างก็เป็น “สุภาพชน” ซึ่งขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้ชีวิต หรือมีอาชีพเยี่ยงสามัญชนทั่วไป อุดมคติของขงจื้อจึงมีจุดอ่อนตรงที่ไม่สามารถทำให้เป็นคำสอนสากลได้ เพราะเป็นอุดมคติที่เจาะจงเฉพาะชนชั้นผู้ปกครอง แต่ชนชั้นผู้ปกครองย่อมเป็นผู้ปกครองไม่ได้หากขาดสามัญชนที่เขาจะปกครอง

คำสอนของขงจื้อเองก็มีไว้จะเป็นคำสอนที่ปราศจากความขัดแย้งโดยสิ้นเชิง ขงจื้อเชื่อว่า “หากผู้ปกครองเป็นคนสัตย์ซื่อ ทุกอย่างก็จะเป็นไปด้วยดี แม้จะไม่ได้ออกคำสั่ง แต่หากผู้ปกครองไม่มีความซื่อสัตย์เสียแล้ว แม้จะออกคำสั่งก็จะไม่มีผู้เชื่อฟัง” (43) แต่คำสอนเช่นนี้ก็ขัดถือได้เพียงบางครั้งเท่านั้น เพราะธรรมชาติของมนุษย์นั้น วุ่นวายและซับซ้อนเกินกว่าที่คนเลวจะกลายเป็นคนดีได้ เพียงเมื่อมีผู้ปกครองเป็นคนดี ขงจื้อเองก็ตระหนักในความยุ่งยากนี้ เพราะอีกแห่งหนึ่งเขากล่าวว่า

“ถ้าได้ผู้ปกครองที่ขอบธรรมเขามารับประเทศเป็นเวลา 100 ปี จึงอาจยุติความทารุณโหดร้ายและขจัดกรรมมาพินกันได้” (44) และอีกแห่งหนึ่งกล่าวว่า “หากบุคคลใดตั้งใจจะอยู่ในความขอบธรรมแล้ว เขาย่อมหาตำแหน่งหน้าที่ได้โดยไม่ยากเลย” (45)

คำสอนของขงจื้อหลายตอนที่ถ่ายทอดออกมาจากประสบการณ์ในชีวิตของเขา ทั้งโดยตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ ตามความเห็นของขงจื้อนั้น สุภาพชนที่แท้ย่อมอ่อนน้อม แต่จะไม่อ่อนแอให้กับอำนาจ อธรรม และเขาแสดงความเห็นว่า เขาไม่

สามารถจะทนซ่อนความรู้ลึกหรือความไม่ชอบและแสรังทำเป็นมิตรกับคนที่เขาไม่รู้สึกเป็นมิตรได้

ขงจื้อดูเหมือนว่าจะไม่ค่อยมีสัมพันธภาพอันดีงามเกี่ยวกับผู้หญิงนัก มารดาของเขาตายตั้งแต่เขายังน้อย และไม่มีบันทึกเกี่ยวกับเรื่องราวของเธอ ภรรยาของเขาก็ไม่ค่อยถูกกันนัก เพราะปรากฏว่าเธอได้หนีจากเขาไป มีแห่งเดียวที่ขงจื้อพบปะกับผู้หญิงคือ พระสนมน่านซือ ซึ่งเป็นคนซื่อเสียงไม่ค่อยดีนัก จากการพบกันนั้น ขงจื้อกล่าวว่า: “ผู้หญิงและคนที่เกิดในตระกูลต่ำยากที่จะคบค้าด้วยได้ หากสนิทกันก็มักกลาม และหากไม่เกี่ยวข้องด้วยก็ไม่พอใจ” (46)

ขงจื้อตระหนักว่าตนไม่มีตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือถ้ามีก็เป็นตำแหน่งที่ไม่สำคัญ เขาเสียใจในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อเขามีความรู้ลึกว่า เขามีความสามารถที่ไม่เคยได้มีโอกาสใช้ ในหลุนหฺย จึงปรากฏคำสอนของขงจื้อตอนหนึ่งว่า: “สุภาพชนย่อมไม่เสียใจที่ไม่มีใครเห็นความสามารถของเขา แต่ควรจะใส่ใจกับการที่ตนไร้ความสามารถมากกว่า” (47)

บางครั้งขงจื้อก็จะแสดงความผิดหวัง โดยรำพึงว่า: “ความจริงแล้ว....ไม่มีใครรู้จักฉัน....และบางทีจะไม่มีใครรู้จักฉันเลย ที่นี้...แต่สวรรค์ย่อมรู้” (48) แต่แม้เขาจะผิดหวังเขาก็ไม่เคยท้อใจหรือหมดหวัง เขายังคงสอนสานุศิษย์ว่า สุภาพ

ชนนั้น ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นย่อมมีความมั่นคง แม้คนอื่นจะไม่เห็นความดีของตน และสอนว่า สิ่งที่ควรกังวลคือว่าตนจะมองข้ามความดีของคนอื่นมากกว่า เมื่อมีคนถามถึงเหตุที่เขาไม่มีตำแหน่งหน้าที่ เขาก็ตอบอย่างมีเหตุผลว่า

“ในคัมภีร์มีคำสอนว่า ให้มีความกตัญญูและปฏิบัติต่อบุคคลที่หนึ่งด้วยดี ในการกระทำดังกล่าวเท่ากับทำหน้าที่ให้บ้านเมืองแล้ว เพราะฉะนั้นการมีหน้าที่ต่อบ้านเมืองนั้นอาจทำได้หลายทาง และ ไม่จำเป็นต้องหมายถึงหน้าที่แบบที่ท่านเข้าใจเท่านั้น” (49)

แต่การที่ขงจื้อพยายามโดยปราศจากความสำเร็จติดต่อกันนั้น ก็มีไว้จะไม่มีคนรับรู้ ผู้รักษาด่านจากรัฐเว่ เมื่อได้พบขงจื้อแล้ว ได้กล่าวกับสานุศิษย์ของขงจื้อว่า

“ท่านไม่ควรเสียใจหรือท้อถอยกับความล้มเหลวของท่านอาจารย์ คุณธรรมในโลกนี้หายไปในานแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าสวรรค์คงจะตั้งใจใช้อาจารย์ของท่านเป็นระฆังไม้” (50)

ในลักษณะหนึ่ง ขงจื้อก็เป็นคนในลักษณะที่เขาสอนสานุศิษย์นั่นเอง กล่าวคือ “สุภาพชนที่แท้จริง ไม่พึงสอนให้ปฏิบัติ จนกว่าเขาจะได้ปฏิบัติในสิ่งที่เขาสอนได้เสียก่อน” คำสอนส่วนมากที่ขงจื้อพร่ำสอนนั้น เป็นผลมาจากประสบการณ์ส่วนตัวของเขา ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ต่าง ๆ กันที่เขาเข้าไปเกี่ยวข้อง

(42) Analects XIII : 4

(43) Ibid. XIII : 6

(44) Ibid. XIII : 11

(45) Ibid. XIII : 13

(46) Ibid. XVII : 25

(47) Ibid. XIV : 32

(48) Ibid. XIV : 37

(49) Ibid. II : 21

(50) Fung Yu-Lan. A Short History of Chinese Philosophy, N.Y. 1966 P. 46

การพิจารณาขงจื้อด้วย ความเป็นธรรม

เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ขงจื้อประสบความล้มเหลวในการแสวงหาตำแหน่งการบริหารบ้านเมือง และคนที่รู้ซึ่งถึงความล้มเหลวนั้นได้ดีที่สุดก็คือขงจื้อเอง แต่ความล้มเหลวทางการเมืองของเขานั้น หากมองย้อนไปในประวัติศาสตร์ ก็จะเป็นเรื่องที่ไม่สลักสำคัญ และเป็นเรื่องชั่วคราวเท่านั้น ความชอบธรรมท่ามกลางการโง่เขลาและความสับสนทางการเมืองย่อมต้องการเวลาในการที่จะทำให้ผู้อื่นยอมรับ แต่ในที่สุดความชอบธรรมก็ได้ชัยชนะและชัยชนะนั้นเป็นชัยชนะที่เป็นอมตะ ขงจื้ออาจพบกับความล้มเหลวในช่วงชีวิตของเขา แต่ในระยะยาวแล้วคำสอนของเขาดำรงอยู่ตลอดหลายศตวรรษที่ผ่านมา

เมื่อก้าวถึงคุณธรรมของปัจเจกชนแล้ว ขงจื้อย้ำอย่างขึงในความเมตตา กรุณา ความมีมนุษยธรรมและความถูกต้อง ความถูกต้องก็คือความที่ควรจะเป็นนั่นเอง ซึ่งเป็นสารัตถะแห่งหน้าที่ในความเมตตา กรุณาในเพื่อนมนุษย์ แม้จะตระหนักดีจากประสบการณ์ที่ผ่านมาว่าไร้ผล แต่เขาก็ยังคงพยายามต่อไปเพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ต้องทำ เมื่อมองจากแง่ของปรัชญาอินเดีย จะเข้าใจได้ดีโดยเฉพาะในเรื่องกรรม ซึ่งคัมภีร์กวดัคคีตาสอนว่าให้แต่ละคนมุ่งทำหน้าที่เฉพาะตน โดยไม่เน้นที่ผลของการกระทำ ความสำคัญของการกระทำ อยู่ที่ตัวของการกระทำนั่นเอง มิใช่ในผลของการกระทำ トラバโดก็ตามที่บุคคลทำหน้าที่ของเขา เขาก็ประสบความสำเร็จแล้ว เช่นนี้ย่อมไม่มีที่ว่างสำหรับความล้มเหลว ดังนี้ ก็อาจนับได้ว่า ขงจื้อไม่เคยล้มเหลว เพราะเขาได้ทำหน้าที่ในส่วนของเขาโดยสมบูรณ์แล้ว ไม่ว่าโลก

ภายนอกหรือสังคม จะนำคำสอนของเขาไปใช้เป็นผลหรือไม่อย่างไรนั้นย่อมเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก

คำสอนสำคัญของขงจื้อคือการยืนยันคำสอนในเรื่องบัญญัติแห่งสวรรค์ ขงจื้อแน่ใจว่าเขาเป็นผู้ตั้งอยู่ในความชอบธรรม และสวรรค์ให้การสนับสนุน และเขาก็ยังตระหนักในสิ่งที่ฟุ่เรียกว่า “อภิจริยธรรม” ด้วย⁽⁵¹⁾

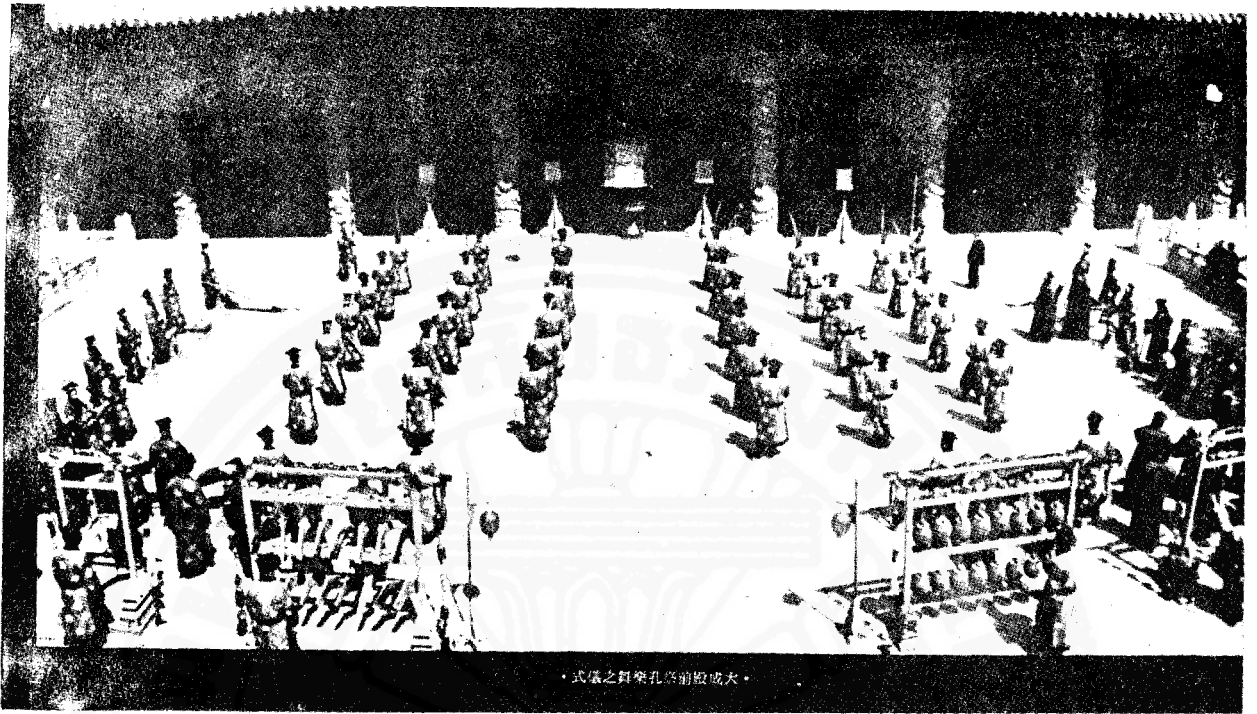
องค์ประกอบสำคัญ 2 ประการในปรัชญาจีน แม้ชาวจีนจะไม่พูดถึงกันมากนักแต่เป็นสิ่งที่เขายึดมั่นและปฏิบัติตาม

คือ ประการแรก ปฏิบัตินิยม และการช่วยตนเอง ประการที่สอง คือความสำนึกว่ามีสิ่งสมบูรณ์ที่กระทำการอยู่นอกเหนือขอบข่ายของธรรมชาติ แต่เป็นเพราะสมบูรณ์สัจหรือสวรรค์นี้ ดังที่มักจะอธิบายว่า “ไม่พูด”⁽⁵²⁾ ดังนั้น ทางฝ่ายมนุษย์เองจึงทำอะไรไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ขงจื้อจึงไม่ยอมกล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์และมรรควิถีแห่งสวรรค์ หรือแม้กระทั่งความผันผวนของธรรมชาติและวิญญาน ทั้งนี้เพราะเหตุผลง่าย ๆ คือ มนุษย์ไม่มีทางล่วงรู้ และถึงหากจะรู้ก็ทำอะไรไม่ได้

(51) Dobson, Mencius, p. 65

(52) Analects XI : 11

• 式儀之習樂孔終前級成大 •

รัฐพิธีบวงสรวงสังเวควงวิญญาณขงจื้อ ณ เทวาลัยได้เซ่งเต๋ย

เมื่อขุหลูถามถึงวิธีการปฏิบัติต่อผู้ตาย ขงจื้อจึงกล่าวว่า “ถ้าเจ้ายังไม่ได้เรียนรู้ที่จะปฏิบัติต่อคนเป็น เจ้าจะเรียนรู้การปฏิบัติต่อคนตายอย่างไร?”⁽⁵³⁾ ทั้งนี้มีได้หมายความว่า ขงจื้อไม่เชื่อในเรื่องโลกหน้าหรือวิญญาณ เขาเป็นแต่เพียงดึงความสนใจของลูกศิษย์ให้อยู่กับปัญหาเฉพาะหน้า นั่นคือปัญหาของมนุษย์ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจของการกระทำ ที่มนุษย์จะสามารถบังคับหรือแก้ไขได้เองมากกว่า

แต่เมื่อเขาได้ทำในส่วนของเขา สมบูรณ์แล้ว ผลที่ได้จะเป็นอย่างไรนั้นสุดแล้วแต่สวรรค์ เมื่อครั้งหนึ่งขงจื้อถูกฮวานต๋ยชู่ ขงจื้อมิได้มีความสะทกสะท้านแม้แต่น้อย เพราะเขามีความเชื่อมั่นในสวรรค์อย่างยิ่ง เขากล่าวว่า: “สวรรค์ได้ประทานพลังในตัวฉัน ทำให้ฉันต้องเกรงกลัวคนอย่างฮวานต๋ยชู่ด้วย”⁽⁵⁴⁾

ผู้เป็นสุภาพชนนั้น ตามความเห็นของขงจื้อแล้ว ย่อมเป็นผู้ที่เข้าใจเจตจำนงค์แห่งสวรรค์ เขาจะต้องรู้จักขนบธรรมเนียมและต้องเข้าใจคำพูดทั้งหลายเพื่อจะได้เข้าใจมนุษย์

ความสำเร็จ

ความสำเร็จสูงสุดของขงจื้ออยู่ที่ฐานะการเป็นครู โดยเฉพาะในแง่ของอุดมคติทางจริยธรรมซึ่งจะไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และเพราะเหตุนี้จึงเป็นนิรันดร์ การนำอุดมคติทางจริยธรรมมาใช้นั้นอาจดัดแปลงให้สอดคล้องตามกาลเวลา แต่สาระตจะสำคัญคงเหมือนเดิม

ชาวจีนยกย่องขงจื้อในฐานะครู และเมื่อขงจื้ออยู่ท่ามกลางสานุศิษย์ เขามีความสุข กิริยามารยาทของเขาเป็นไปโดยธรรมชาติ และวางตัวเป็นผู้อาวุโส ในเวลาว่างเขาเป็นอิสระและตามสบาย เขามีสีหน้าที่แสดงความสนใจและร่าเริง เขาเป็นคนอ่อนโยนแต่ก็มีความมั่นคง วางตัวเป็นนายแต่ไม่ข่มขู่ สุภาพและเป็นกันเอง เมื่อเปรียบกิริยามารยาทของเขาในสภาพการณ์ต่าง ๆ แล้ว จะเห็นได้ว่า เขามีความเป็นธรรม-

(53) Analects VII : 22

(54) Ibid. IX : 7

(55) Ibid. XV : 1

(56) VII : 19

ชาติที่สุดเมื่ออยู่ในฐานะของครู มนุษย์เราย่อมทำงานได้ดีที่สุดในที่ที่เขามีความสุขและมีความสุข ขงจื้อก็เป็นเช่นนั้น

ในฐานะที่เป็นครู ขงจื้อไม่เคยโอ้อวดในความรู้ มีตอนหนึ่งที่เขากล่าวว่า

“ฉันไม่เคยถือตัวว่าเป็นผู้มีปัญญา ฉันยอมห่างไกลจากความจริงนัก แต่ถ้าหากขวานที่อยากไว้ เข้ามาถามคำถามด้วยความจริงใจ ฉันก็ยินดีจะอธิบายเรื่องนั้นให้ฟังอย่างละเอียดถี่ถ้วน ทั้งข้อดีและข้อเสียตลอดจนจบ”⁽⁵⁵⁾

ขงจื้อเป็นคนสุภาพและมีความจริงใจ หากไม่รู้เขาก็จะยอมรับว่าไม่รู้ เมื่อท่านดยุคหลิงแห่งรัฐเว่ถามถึงยุทธวิธีการจัดทัพ ขงจื้อก็ตอบตามตรงว่า “เรื่องการจัดทัพเป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าไม่ได้เล่าเรียน” และอีกครั้งหนึ่งเมื่อลูกศิษย์ถามเกี่ยวกับการทำนา เขาแนะนำให้ไปถามชาวนาผู้เฒ่าแทน

ในหลุนหฺย⁵⁶ ตอนหนึ่ง ขงจื้อกล่าวว่า มีคนที่มีความรู้ดั้งเดิม แต่ตัวเขาเองเป็นเพียงคนที่รับคำสอนในอดีต และ

หมั่นเพียรในการค้นคว้าศึกษา

ข้อที่น่าชมเชยของจ้ออีกประการหนึ่งในฐานะที่เป็นครู คือการที่เขาเป็นคนแรกที่เปิดให้มีการศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไป ขงจื้อไม่มีการแบ่งแยกระหว่างคนยากจนหรือร่ำรวย และตามความจริงแล้วปรากฏว่า เยนฮุย ลูกศิษย์คนโปรดของเขาเป็นคนที่ยากจนที่สุด และหากแม้จะมีผู้มาสมัครเป็นศิษย์โดยมีเพียงปลาแห้งมาทำมือเดียว เขาก็ยินดีที่จะสอนให้ ทั้งนี้เพราะขงจื้อมองเห็นว่า ความยากจนมิได้เป็นเครื่องกีดขวางบุคคลให้เข้าถึงความคิดหรือความยิ่งใหญ่ ขงจื้อไม่สนใจในทรัพย์สินสมบัติ เขามองเห็นว่าสิ่งสำคัญยิ่งกว่านั้น คือการที่มนุษย์ควรสนใจอยู่กับงานของเขา และควรอยู่อย่างยากจนได้โดยไม่รังเกียจ

ก่อนจบบทความนี้ ข้าพเจ้าอยากชี้ให้เห็นถึงความสำคัญประการหนึ่งในการศึกษาคำสอนของขงจื้อ คำสอนเหล่านี้บางครั้งต้องพิจารณาสภาพการณ์ที่สอนเข้าประกอบด้วย จะถือเป็นคำสอนตายตัวไม่ได้ ขงจื้อมีลักษณะคล้ายพระพุทธเจ้าในแง่ที่ เป็นผู้สอนที่ดี มีการสังเกตอุปนิสัยและบุคลิกของลูกศิษย์ก่อนที่จะเริ่มต้นสอน เพราะฉะนั้นคำสอนที่สอนลูกศิษย์คนใดก็มีความหมายเฉพาะคนนั้น ดังนั้นจึงจะนับเป็นคำสอนที่ตายตัวหรือเหมาะสมสำหรับคนอื่น ๆ ด้วยไม่ได้ เช่น ครั้งหนึ่งเมื่อ ซุหลู ถามว่า ควรจะนำหลักคำสอนไปปฏิบัติทันทีหรือไม่ ขงจื้อแนะนำว่า เขาควรจะปรึกษาผู้ใหญ่ดูก่อน แต่เมื่อรานจิวศิษย์อีกคนหนึ่งถามปัญหาเดียวกัน ขงจื้อกลับสนับสนุนให้ทำทันที กุ่-ซิวลูกศิษย์อีกคนหนึ่งสังเกตเห็นว่า อาจารย์แนะนำต่างกันเช่นนี้ จึงถามถึงเหตุผล ขงจื้อจึงอธิบายให้ฟังว่า ที่ให้คำแนะนำต่างกัน เพราะคนถามมีลักษณะต่างกัน ซุหลูเป็นคนมีนิสัยมทะลุ จึงต้องคิดไว้บ้าง ในขณะที่รานจิวเป็นคนเชื่อใจง่าย จึงต้องสนับสนุน

จากการศึกษาข้างต้นเกี่ยวกับขงจื้อและบุคลิกลักษณะของเขานั้น ข้าพเจ้าใช้

ข้อมูลส่วนมากจากบทสนทนาระหว่างขงจื้อและสานุศิษย์ ซึ่งคำสอนเหล่านี้เมื่อมีความแตกต่างขึ้นอยู่กับผู้ถาม การศึกษาคำสอนของขงจื้อย่อมสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้นหากมีข้อมูลเกี่ยวกับธรรมชาติของลูกศิษย์ใกล้ชิดของขงจื้อด้วย แต่ข้อมูลเหล่านี้เป็นเรื่องที่หาได้ยากมาก ดังนั้นคำสอนเหล่านี้จึงควรได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบ เพราะมีข้อผูกพันกับสภาพแวดล้อมร่วมอยู่ด้วย

สำหรับในตอนสรุปนั้น ອງพิ-จารณาได้ว่า ความล้มเหลวทางการเมืองของขงจื้อเป็นเรื่องส่วนตัวและชั่วคราว ในขณะที่คำสอนของเขามีความสำคัญใหญ่หลวงยิ่ง จนไม่เป็นที่ยอมรับในสมัยของเขาเอง แต่สังขรณ์เป็นสิ่งที่จะต้องพัฒนาและขงจื้อเองก็ได้ทำหน้าที่ของเขาโดยสมบูรณ์แล้วในการอบรมสั่งสอนระบบแห่งจริยธรรม แต่หากคำสอนของเขาไม่เป็นที่ยอมรับ ย่อมเป็นความรับผิดชอบของผู้ที่อยู่ในอำนาจ

ขงจื้อได้พิสูจน์ให้เห็นว่า ในท้ายที่สุดแล้วความล้มเหลวของเขาได้กลายเป็น

เป็นความสำเร็จในระยะยาว คำสอนของเขาได้รับการรับนับถืออย่างเป็นทางการทั้งในระดับผู้ปกครองบ้านเมืองและประชาชน ขงจื้อเชื่อมั่นเหลือเกินว่า สวรรค์ทรงให้การสนับสนุนเขาและสวรรค์ก็ทรงสนับสนุนและสรรเสริญในความสำเร็จของเขาไปอีก 200-300 ปีต่อมา โดยการที่ทางการประกาศยอมรับคำสอนของขงจื้ออย่างเป็นทางการ

นักปราชญ์รุ่นหลังยังได้พยายามประกาศว่าเขาเป็นกษัตริย์ผู้ไร้มงกุฎ และในสมัยของเม้งจื้อ ขงจื้อก็ได้กลายเป็น "ราชโอรสแห่งสวรรค์" ไปเสียแล้ว อย่างไรก็ตามการที่คำสอนของขงจื้อซึ่งสอนกันมากกว่า 2,600 ปี และยังคงสามารถรักษาไว้ได้ ไม่เพียงในรูปของคำสอนแต่ในภาคปฏิบัติของชีวิตชาวจีนอีกด้วย นับได้ว่าไม่มีความสำเร็จใดยิ่งใหญ่ไปกว่านี้ในสมัยต่อมาขงจื้อได้รับพระราชทานตำแหน่ง "มหาบุรุษ และราชครูผู้ยิ่งใหญ่" ซึ่งเป็นตำแหน่งที่แสดงว่าประชาชนจีนระลึกถึงขงจื้อในฐานะอันสูงส่งเพียงไร

